

Innovatie = Ondernemen

Strategienota Innovatie

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
September 2006

Voorwoord

Innovatie en bedrijvigheid vormen een hecht nieuw koppel. Het zijn immers de bedrijven die innoveren. Het zijn de bedrijven die zorgen voor de benodigde concurrentiekracht. Daarom moeten we ondernemers de mogelijkheden geven om te innoveren - en dus om te ondernemen.

Voor LNV betekent dit accent op bedrijvigheid een herijking van bestaande activiteiten die gericht zijn op innovatie. Geven deze voldoende ruimte aan ondernemers en zijn ze ondernemergedreven genoeg? Welke *nieuwe* inzet vragen innovatieve ondernemers van LNV en hoe willen we die vorm geven? Wat betekent dat voor de positie van LNV ten opzichte van de andere ministeries? De Bestuursraad stelde in 2005 het InnovatieBeraad in om met deze vragen aan de slag te gaan en de departementale innovatie-aanpak te actualiseren. De tegelijkertijd in het leven geroepen Service Unit Innovatie biedt hierbij ondersteuning.

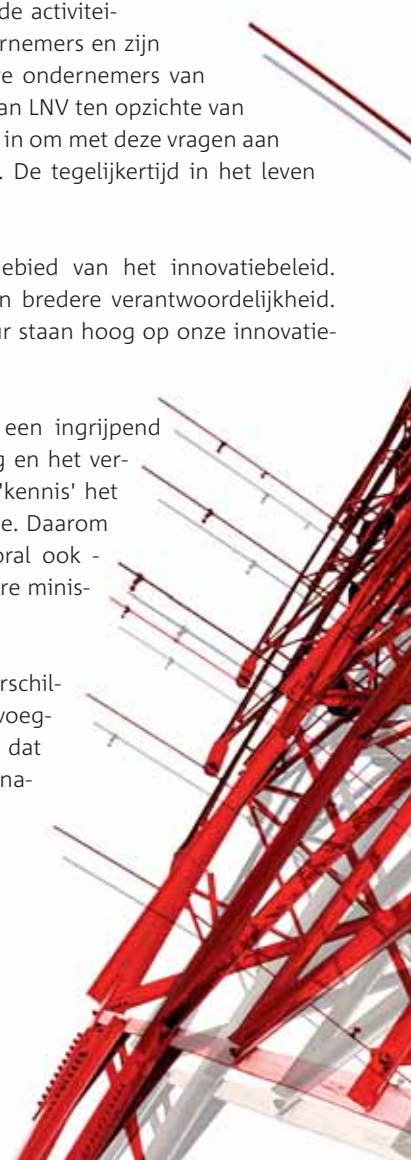
Het InnovatiePlatform benoemde *Flowers* en *Food* reeds als sleutelgebied van het innovatiebeleid. LNV onderkent uiteraard de potentie van deze sectoren, maar heeft een bredere verantwoordelijkheid. Ook voedselkwaliteit, visserij, dierenwelzijn, verbrede landbouw en natuur staan hoog op onze innovatie-agenda.

Het bedrijfsleven staat centraal in het LNV-innovatiebeleid. Het zit in een ingrijpend veranderingsproces. Opschaling, specialisatie, marktsturing, ketenbinding en het verdampen van de (Europese) inkomenssteun. Naast 'ondernemerschap' is 'kennis' het antwoord op deze opgaven. Kennis is een belangrijke drager van innovatie. Daarom investeren we de komende jaren volop in kennisontwikkeling en - vooral ook - kennisverspreiding. Meer dan ooit werken we daarbij samen met de andere ministeries.

Wat we nog meer doen, leest u in deze nota. U komt dan vanzelf ook verschillende quotes tegen uit onze nieuwsbrief *Ondernemen in Innovatie*. Die voegden we toe om u en onszelf nog meer te inspireren. En om te laten zien dat we goed naar elkaar moeten luisteren om samen de klus te klaren: ambtenaren, ondernemers, onderzoekers.

Veel succes!

Het InnovatieBeraad: Janneke Hoekstra, Directie Kennis
Roel Bol, Directie Industrie & Handel
Teun Klumbers, Directie Landbouw

Inhoudsopgave

1: Innovatie en bedrijvigheid	4
2: Vijf speerpunten	6
3: De huidige inzet per speerpunt	10
4: De agenda per speerpunt	13
Bijlage: De bouwstenen van het LNV-innovatiebeleid	17

Leeswijzer

In paragraaf 1 beschrijven we de achtergrond van deze strategienota. We belichten de bouwstenen van het beleid, de benodigde systeeminzet en het krachtenveld waarbinnen LNV opereert. De vijf speerpunten van ons beleid benoemen we vervolgens in paragraaf 2. Op elk afzonderlijk speerpunt doen we al het nodige; de huidige inzet beschrijven we in paragraaf 3. Afsluitend presenteren we in paragraaf 4 de agenda per speerpunt: een overzicht van de concrete acties - inclusief onze 'rollende' innovatie-agenda: wat doen we het komende halfjaar.

1. Innovatie en bedrijvigheid

De eerste aanzet voor de LNV-innovatiestrategie gaat jaren terug. Het is een vanzelfsprekend proces, waarbij de focus op bedrijven en ondernemers gaandeweg een belangrijk uitgangspunt werd: hoe ondernemers te faciliteren? Onder meer door kennis te ontwikkelen én te distribueren. De vraag van het bedrijfsleven staat hierbij centraal: hoe kunnen we de ondernemers zo goed mogelijk van dienst zijn? Met de geactualiseerde innovatiestrategie bouwen we hierop voort. Innovatie en bedrijvigheid zijn de sleutelwoorden van de nieuwe strategie.

Bouwstenen

De bouwstenen van het beleid vormen de nota Voedsel en Groen (2000), de beleidsbrief Innovatie: sleutel tot verandering (2001), het Beleidsprogramma Vitaal en Samen (2003) en Kiezen voor Landbouw (2005) (*zie de bijlage voor een beknopte beschrijving*). We hoeven dus niet op nul te beginnen. We kunnen gebruik maken van goede

uitgangspunten en beleidslijnen, van programma's en arrangementen. Een goed herkenbare, samenhangende werkwijze ontbrak echter nog.

Systeeminzet

Innovatie is een breed begrip dat vele (beleids)terreinen bestrijkt. Vandaar dat een brede systeeminzet van LNV noodzakelijk is. Een samenhangende LNV-aanpak als stevig fundament van het innovatiebeleid. Zodat zowel ambtenaren als bedrijven samen doelgericht, rolbewust en effectief aan innovatie kunnen werken.

Krachtenveld

Als ministerie opereren we in een breed (inter)nationaal krachtenveld. In de eerste plaats is de *Europese en mondiale context* van belang. We moeten algemene trends buiten Nederland goed volgen en vertalen naar de betekenis en consequenties daarvan voor de LNV-sectoren. Binnen Nederland is er het *Innovatieplatform* onder lei-

ding van het ministerie van Algemene Zaken en de Minister-President. Dit platform is trekker van een kabinetsbrede innovatie-opgave. Voor LNV zijn met name *de ministeries van Economische Zaken en Financiën* een belangrijke partner. Het eerste is het coördinerend departement voor innovatie bij het bedrijfsleven en samen met Financiën beheerder van het voor innovatie belangrijke Fonds Economische Structuurversterking (FES).

Een dynamische aanpak

LNV zal blijven investeren in innovatie. De aanpak zal in de tijd veranderen. Wat vandaag nog nodig is, kan morgen een belemmering zijn. Kortom, bij innovatie hoort een dynamische aanpak. Een voorbeeld hiervan is de netwerkorganisatie AKK (AgroKetenKennis). Hiermee gaf LNV een impuls aan ondernemers, onderzoekers en intermediairs om over de grenzen van vakgebieden en sectoren heen te kijken, door samen te werken aan kennisontwikkeling in ketens. Dit heeft zijn vruchten afgeworpen: de ketenpartners weten elkaar te vinden. Ondernemers weten waar ze de mosterd (kennis) kunnen halen. Nu is het tijd om te komen met een nieuwe aanpak. Zorgen dat de vlam blijft branden door gericht wat hout op het vuur te gooien. Bijvoorbeeld door individuele bedrijven of groepen te faciliteren als ze zich voorbereiden op ketensamenwerking.

Kernopdracht

Onze kernopdracht is: *zorgen dat het bedrijfsleven kán innoveren*. Door bedrijven te prikkelen, te adviseren en te faciliteren. Door samen agenda's op te stellen. Meer dan ooit werken we daarbij samen met andere departementen.

Innovatie vereist een *open mind*, over de schutting kijken. Dus geen vooraf dichtgetimmerd beleid, maar richtinggevende contouren. Die vertaalden wij naar vijf speerpunten. In de volgende paragrafen leest u hier meer over.

“We hebben in Nederland
meer oog voor
kennisontwikkeling dan voor
kennistoepassing. We laten
dus veel kansen liggen.”

Loek Hermans, voorzitter MKB Nederland

2. Vijf speerpunten

De primaire verantwoordelijkheid voor innovatie ligt bij het bedrijfsleven. De innovatie-opgave van LNV is hier nadrukkelijk aan gekoppeld. Dat betekent dat wij andere rollen en verantwoordelijkheden oppakken. LNV wil de verschillende rollen zo concreet mogelijk aangeven. *Wat, voor wie* en *wanneer* maken een essentieel onderdeel uit van de beoogde focus en scherpste. We benoemen een vijftal speerpunten:

I. Innovatie-opgave in beeld

LNV wil continu informatie, verkenningen en mogelijke toekomstbeelden beschikbaar stellen. Het doel is de noodzaak van innovatie te blijven benadrukken en mee te denken over interessante en haalbare perspectieven.

Vanuit dit centrale speerpunt wil het ministerie langs twee sporen zijn innovatiebeleid vormgeven. Enerzijds gaat het om *mogelijk maken* (speerpunt II), anderzijds om *gericht steunen* (speerpunten III tot en met V).

II. Basisruimte en -voorzieningen

LNV wil zorgen voor *basisruimte*. Zodanige omstandigheden (ruimte, regels) creëren dat innovatief ondernemen zo min mogelijk wordt belemmerd. Ook wil het ministerie zorgen voor *basisvoorzieningen*. Voorzieningen die het innoverend vermogen van ondernemers stimuleren, voeden en versterken.

“Alleen door over de eigen grenzen te kijken, ontstaan nieuwe concepten.”

Hans Mommaas, hoogleraar UvT en algemeen directeur van TELOS

III. Gezamenlijke agenda-vorming

LNV wil de innovatiekracht van het bedrijfsleven *verbinden* en *faciliteren*. Om zo te komen tot stevige en breed gedragen (lange termijn) agenda's voor innovatie binnen sectoren, ketens en/of gebieden. Dat moet leiden tot *commitment* in woord, daad en financiële zin.

IV. Ontwikkelen innovatieprogramma's

LNV wil de gezamenlijke agenda's en andere initiatieven helpen vertalen in concrete innovatieprogramma's. Inclusief de bijbehorende consortia, structuren en financieringsconstructies.

V. Realisering projecten en uitrol

LNV wil praktijkprojecten helpen realiseren. Door voorzieningen en instrumenten beschikbaar te stellen en door mee te denken over andere werkwijzen. Dit kan betrekking hebben op nieuwe bedrijven, bedrijfsonderdelen, technieken, producten, organisatie of logistiek. Resultaten en ervaringen uit pilotprojecten rollen we uit naar (andere) sectoren.

II. Basisruimte en voorzieningen

▲ mogelijk maken

I. Innovatieopgave in beeld

▼ gericht steunen

III. Gezamenlijke agendavorming

IV. Ontwikkelen innovatieprogramma's

V. Realisering projecten en uitrol

Vertaling naar de praktijk

De vijf speerpunten zijn nadrukkelijk op de beschreven manier aan elkaar gekoppeld. Deze onderlinge samenhang versterkt de betekenis van de afzonderlijke punten. Juist de synergie moet het LNV-innovatiebeleid naar een hoger plan tillen.

Bij de toepassing van dit denkmodel zullen vooral de volgende punten aandacht vragen:

- *Meer op agenda- en minder op projectniveau.*
LNV geeft waar nodig voorrang aan initiatieven in het kader van een gezamenlijke agendavorming.
- *Geen voorschrift, wel voorkeur.*
Het gepresenteerde schema is geen keurslijf; ook 'losse' projecten kunnen op ondersteuning van LNV blijven rekenen.
- *Realisering primaire verantwoordelijkheid bedrijfsleven.*
De verantwoordelijkheid van LNV neemt af naarmate de innovatie-activiteiten en projecten dichterbij de realisering van een markttoepassing komen.
- *Basisvoorzieningen én specifieke inzet.*
De basisvoorzieningen worden grotendeels door de overheid verzorgd. Ze zijn niet aan specifieke projecten gebonden en kunnen door alle ondernemers worden benut. Daarnaast zijn er specifieke voorzieningen voor het faciliteren en realiseren van projecten. Dáárvóór moet er eerst een concreet initiatief vanuit het bedrijfsleven zijn.
- *Bestaande instrumenten beter en gericht gebruiken.*
We moeten niet te snel grijpen naar nieuwe instrumenten. De eerste opdracht is het beter gebruiken van het bestaande instrumentarium. Pas als dat niet toereikend is, wordt iets nieuws ontwikkeld

“De akkerbouw moet niet in de uitverkoop”

Hanny van Beek-van Geel, boerin

3. De inzet per speerpunt

In deze paragraaf een overzicht van de rollen en verantwoordelijkheden van LNV per speerpunt. We maken hierbij onderscheid tussen 'faciliteren', 'activiteiten, voorzieningen en instrumenten' en 'verantwoordelijkheid'. Op die manier wordt duidelijk op welke terreinen aanvullende actie nodig is en welke rol/verantwoordelijkheid daarbij hoort.

I. Innovatie-opgave in beeld

Faciliteren

- organiseren
- financieel steunen

Activiteiten, voorzieningen en instrumenten

- InnovatieNetwerk
- verkenningen Dienst LandbouwOnderzoek (DLO)
- toekomstvisie debat intensieve veehouderij en vergelijkbare trajecten in andere sectoren "Kiezen voor Landbouw"

Verantwoordelijkheid

LNV

II. Basisruimte en -voorzieningen

Faciliteren

- regelen
- organiseren
- financieel steunen

bijzondere aandacht:

- transparantie

Activiteiten, voorzieningen en instrumenten

- ruimte bieden, letterlijk en figuurlijk (fysieke ruimte, regels, fiscaal klimaat, borgstelling etc.)
- zorgen voor een adequate kennisbasis en -infrastructuur (financiering onderzoek, expertise Groene Kenniscoöperatie)
- stimuleren van innovatief ondernemerschap (onderwijs, Groene Kenniscoöperatie, praktijk/ ondernemersnetwerken, academies)
- zorgen voor transparantie en toegang tot kennis, kennisverspreiding en specifieke voorzieningen
- herziening innovatie-instrumentarium, (bijv. in Modulair Subsidiekader (MSK))

Verantwoordelijkheid

LNV

“Laat ondernemers doen waar ze goed in zijn:
kansen benutten en risico's managen.”

Peter Elverding, voorzitter van de Raad van Bestuur van Koninklijke DSM

III. Gezamenlijke agenda-vorming

Faciliteren

- verbinden
- maatwerk (met nadruk op proces)

Activiteiten, voorzieningen en instrumenten

- agendavorming (bijv. tuinbouw 2020, Visserij Innovatieplatform, varkensketen)
- conferenties, ronde tafels et cetera
- procesfinanciering
- ondersteunende programmastudies
- samenwerking met andere departementen

Verantwoordelijkheid

LNV en bedrijfsleven

IV. Ontwikkelen Innovatieprogramma's

Faciliteren

- verbinden
- maatwerk (met nadruk op kennis en begeleiding)

bijzondere aandacht:

- vraagsturing

Activiteiten, voorzieningen en instrumenten

- TransForum
- DLO Beleidsondersteunende programma's
- Platform agrologistiek
- Energietransitieprogramma glastuinbouw en co-innovatieprogramma's
- regionale transitieparels
- FES-projecten:
  - versterking infrastructuur plantgezondheid
  - Wageningen Centre for Food Science (samen met EZ)
  - topinstituut Groene Genetica
  - Phytophthora-vrije aardappel
  - aardappel genoom
  - vaccin aviaire influenza
  - ad hoc maatwerk

Verantwoordelijkheid

Initiatief bedrijfsleven / bijdrage LNV

V. Realisering projecten en uitrol

Faciliteren

- maatwerk (met nadruk op voorzieningen, regelingen en geld)

bijzondere aandacht:

- vraagsturing
- transparantie

Activiteiten, voorzieningen en instrumenten

De realisering van projecten (bijvoorbeeld binnen programmakaders)

- kennisverspreiding vanuit DLO/ beleidsondersteunend onderzoek
- demoregeling, voorlichting
- diverse voorzieningen en subsidieregelingen (ook in kader van Plattelands Ontwikkelingsprogramma (POP), MSK, structuurfondsen)
- Unieke Kansen Regeling energie instrumentarium en Regeling Uitvoering Innovatie Landbouw Noord Nederland
- projectmiddelen Reconstructie
- praktijknetwerken (innovatienetwerken)
- Dag van de Toekomst
- ad hoc steun / financiering

Verantwoordelijkheid
Initiatief bedrijfsleven /
bijdrage LNV

4. De agenda per speerpunt

We presenteren de opgaven per speerpunt, aangevuld met een aantal acties. Ze vormen voor LNV de contouren van het (toekomstige) innovatiebeleid. We spreken van *contouren*, want voor innovatie bestaat geen standaardaanpak of -mal. De concrete invulling en dynamiek zullen per sector verschillen. De acties die op de korte termijn spelen, noemen we de 'rollende agenda'. Deze actualiseren we samen met de betrokken beleidsdirecties. De punten van de *rollende agenda* staan cursief aangegeven onder de acties.

Versterking innovatieoriëntatie

Naast de aangegeven acties pakken we verschillende andere activiteiten op of zetten die voort. Deze staan niet op de rollende innovatieagenda, maar zijn wel relevant. Zo organiseren we *netwerkbijeenkomsten* met LNV'ers, waarbij we onze ideeën over innovatie toetsen. Daarnaast nodigen we externe deskundigen uit om met ons in zogenoemde *innovatievensters* over (innovatie-)onderwerpen te komen praten. Daarnaast hebben we een tweewekelijkse digitale nieuwsflits voor LNV'ers en een intranetsite Innovatie. Ook wordt de LNV-website Innovatie verder ontwikkeld. De *nieuwsbrief* Ondernemen in Innovatie zetten we voort in een oplage van tien exemplaren per jaar. De nieuwsbrief en internetsite zijn toegankelijk voor externen.

“We hebben ondernemende mensen nodig. Dat is een keihard feit.”

Frans Hoogervorst, voorzitter Glaskracht

I. Innovatieopgave in beeld

Opgave:

We gaan gericht om met het inzetten, aansturen en verbinden van programma's en voorzieningen voor toekomstverkenning en conceptontwikkeling. Met de uitkomsten dagen we ondernemers uit om te innoveren. We vertalen de resultaten in concrete innovatieprogramma's, in samenwerking met het bedrijfsleven.

Acties:

- *Agenderen en uitzetten van verkenningen*
- *Ontwikkelen van een internationale dimensie van het innovatiebeleid*
- *Deelnemen aan beleidsontwikkeling in de Interdepartementale Programmadiirectie Energietransitie*
- *Voortzetten Innovatienetwerk na 2006*

II. Basisruimte en -voorzieningen

Opgave:

Het (verder) beperken van belemmeringen voor innovatieve ontwikkeling. Onder meer door een 'omgeving' voor ondernemers te creëren die hen maximaal prikkelt en hen helpt om in beweging te komen.

Acties:

- *Inrichting van één LNV-'toegang' voor advisering en doorverwijzing. Deze koppelen aan bestaande overheidsloketten*
- *Vernieuwing van het kennisbeleid. De Groene Kenniscoöperatie een stevige, verbindende rol geven in het versterken van innovatief ondernemerschap, voorlichting en regioloket, doorontwikkeling van generiek innovatie-instrumentarium (Modulair subsidiekader, SBIR: Small Business Innovation Research)*
- *Garantieregeling: Verruiming fiscale en borgstellingsfaciliteiten*
- *Ontwikkeling van een flexibele MKB-innovatiefaciliteit voor maatwerksteun aan initiatieven 'van onderop'*
- *Het pakket bestaande instrumenten en voorzieningen beter inzetten en gericht afstemmen op instrumentarium van onder meer EZ*
- *'Kiezen voor landbouw' uitvoeren*

Het Innovatieloket

Ondernemers kloppen regelmatig bij LNV aan met een vraag of een voorstel. Die passen niet altijd binnen de bestaande regelingen. We willen een vangnet creëren voor deze ondernemers. De Service Unit Innovatie (SUI) neemt voorsnog deze functie op zich. Op basis van de praktijkervaringen ontwikkelt de SUI een *intake model*. Met het instellen van een dergelijk loket willen we het proces transparanter maken binnen LNV.

III. Gezamenlijke agendavorming

Opgave:

Sterker inzetten op het tot stand brengen en faciliteren van sturende, agendavormende groepen uit het bedrijfsleven en overheid. De voorzieningen stemmen we af op de uitkomsten.

Acties:

- *Gezamenlijke, toekomstgerichte agendavorming op alle relevante terreinen. LNV ondersteunt het proces*
- Voorzieningen richten op de gezamenlijk vastgestelde agenda's
- Voedselverliezen

IV. Ontwikkelen Innovatieprogramma's

Opgave:

Nieuwe innovatieprogramma's ontwikkelen. Die moeten completer, flexibeler en vooral meer vraaggestuurd zijn.

Acties:

- *Innovatieagenda's van bedrijven en kennisinstellingen verbinden met publieke financiële bronnen (met name FES-projecten)*
- Instrumenten en voorzieningen koppelen aan de vraag van bedrijven; onder meer op basis van innovatieagenda's
- Het bieden van een overzicht voor steunmogelijkheden
- Agenda's → innovatieprogramma's bijvoorbeeld: tuinbouwcluster 2020

V. Realisering projecten en uitrol

Opgave:

De ondersteuning van projecten flexibeler, toegankelijker en meer vraaggestuurd maken.

Acties:

- *Ondersteunen biobased economy*
- *Energiezuinige bedrijfssystemen in de glastuinbouw*
- *Luchtwater en andere milieusystemen in de veehouderij*
- *Verkenning van voorziening(en) voor risicogarantie en/of risicokapitaal*
- *De 'vân ondernemer, vóór ondernemer'-voorzieningen stimuleren (TuinbouwCluster-academie, Melkveeacademie, Kennis op de Akker)*
- *Leerervaringen halen uit gevestigde innovatiedossiers*

“Ondernemerschap in de landbouw is toch echt iets anders dan ondernemerschap in de maakindustrie of de chemie”

Dany Jacobs, hoogleraar Strategisch Management aan de Rijksuniversiteit Groningen

Bijlage

“Het bedrijfsleven accepteert dat de meeste ideeën niet van de grond komen; de 10% die wel lukt, rechtvaardigt de investeringen.”

Henk Latesteijn, directeur TransForum Agro & Groen

De bouwstenen van het LNV-innovatiebeleid

In deze bijlage een beknopt overzicht van de bouwstenen van de vernieuwde innovatiestrategie van LNV. De hoofdpunten zetten we voor u op een rijtje.

Voedsel en Groen (2000)

Deze nota is voor wat betreft innovatie vooral agenderend van aard: 'fors investeren in een ambitieus kennis- en innovatieklimaat'. Veel aandacht vooral voor de wetenschapontwikkeling: 'innovatie is een complex, interactief en niet-lineair proces, waarbij zowel bèta- en gammawetenschappelijke, technische en ervaringskennis uit de praktijk een rol speelt.'

De overheidsvoornemens in deze nota zijn sterk gericht op kennis en kennisinfrastructuur. Ondernemerschap komt ook nadrukkelijk in beeld, maar (nog) niet in relatie tot innovatie.

Twee hoofdpunten uit Voedsel en Groen:

- Het innovatievermogen van actoren in de agrofood gericht versterken;
- Belemmeringen in wet- en regelgeving weg nemen en stimulansen inbouwen.

Innovatie: sleutel tot verandering (2001)

Deze beleidsbrief geeft invulling aan de nota Voedsel en Groen. Er wordt voor het eerste een integraal innovatiebeleid voorgesteld. Het begrip systeeminnovatie krijgt hierin een centrale plek en wordt als leerproces gedefinieerd. De veranderopgave wordt sterk ingekleurd door maatschappelijk verantwoord ondernemen. Dus nog niet door de (internationale) markt.

'Het beleid zou zich wat betreft bedrijven moeten richten op vernieuwende, initiatiefrijke ondernemers.'

De overheidsinzet voltrekt zich langs twee sporen:

- innovatiebewust beleid met een voorwaardenscheppend karakter;
- innovatiegericht beleid, met gerichte bijdragen aan innovatietrajecten.

“Laten we ondernemerschap in de volle breedte stimuleren.”

Wim Hulsink, bijzonder hoogleraar Innovatief ondernemerschap aan de Wageningen UR

Innovatieplatform (2003)

Het Innovatieplatform is in 2003 door de regering ingesteld met als opdracht voorstellen te ontwikkelen om de innovatiekracht van Nederland te versterken. Zodat ons land in 2010 weer een koploper is in de Europese kenniseconomie. Nederland moet een land worden waar volop ruimte is voor excellentie, ambitie en ondernemerschap van mensen en organisaties. Een broedplaats voor (internationaal) talent. Startend vanuit de Lissabon-strategie is de centrale uitdaging: het beter ontwikkelen en benutten van de mogelijkheden van mensen. Innovatie is immers mensenwerk. Het wordt gecreëerd door de vernieuwers in alle lagen van organisaties. Hieruit volgt de uitdaging om het kennis- en innovatiesysteem zodanig te vitaliseren en in te richten dat het ruimte biedt aan en aanzet geeft tot vernieuwing. Uitgangspunt hierbij: innoveren vindt plaats in dynamische netwerken.

Vitaal en Samen (2003)

Deze nota is een vertaling van het Regeerakkoord Balkenende II. Vitaal en Samen beschrijft innovatie als 'de beweging om te werken aan de blijvende en zich ontwikkelende transitieopgaven'. De nota stelt geen (nieuwe) strategieën voor, maar legt wel voor het eerst de nadruk op *bedrijvigheid* en de verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven.

Vitaal en Samen benoemt een tweetal aanvullende uitgangspunten voor innovatie.

- versterken van het concurrentievermogen;
- koppeling van innovatie aan de toegankelijkheid van kennis.

Kiezen voor landbouw (2005)

In deze nota geeft het kabinet aan dat het de internationale concurrentiepositie van de Nederlandse economie wil versterken. Hoe? Door middel van een sterk(er) innoverend bedrijfsleven dat optimaal kan beschikken over de daartoe benodigde ruimte, instrumenten, faciliteiten en kennis.

Innovatie wordt als een belangrijk speerpunt gemarkeerd, maar het zijn de bedrijven die het moeten doen. Belangrijke principes van de vernieuwde LNV innovatie-inzet zijn:

- verbinden;
- transparantie;
- faciliteren;
- vraagsturing.

Voor meer informatie

Ministerie van LNV
Service Unit Innovatie
Aad van Winden
Tel. 0318-822980
e-mail: a.j.m.van.winden@minlnv.nl